

Боровик А. В.,

*кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінально-правових та адміністративно-правових дисциплін, проректор з наукової роботи
Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янука*

ВИДОВИЙ ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ПРЕДСТАВНИКІВ ВЛАДИ

SPECIFIC OBJECT OF CRIMINAL OFFENSES AGAINST GOVERNMENT OFFICIALS

У межах наукової статті всебічно досліджено видовий об'єкт кримінальних правопорушень проти представників влади. Розглянуто розроблені кримінально-правовою наукою підходи до визначення видового об'єкта кримінальних правопорушень проти представників влади, що склалися у сучасній доктрині кримінального права, проведено їх критичний аналіз. Автором відстоюється концепція видового об'єкта кримінальних правопорушень проти представників влади як правовідносин певного виду.

Сформульовано авторське визначення видового об'єкта кримінальних правопорушень, передбачених ст. 342-345, 346, 347, 348, 349, 350-352 КК України, який запропоновано визначити як правовідносини, пов'язані з забезпеченням представників влади та інших осіб у зв'язку з їх службовою чи громадською діяльністю від посягань на порядок здійснення ними нормальної службової чи громадської діяльності.

Встановлено, що зазначений видовий об'єкт є міжродовим, оскільки він характерний як кримінальним правопорушенням, що містяться в розділі XV «Кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та кримінальні правопорушення проти журналістів», так і кримінальним правопорушенням, що містяться в розділі I «Злочини проти основ національної безпеки України» (ст. 112 «Посягання на життя державного чи громадського діяча»), розділі XVIII «Кримінальні правопорушення проти правосуддя» (ст. 376 «Втручання в діяльність судових органів», ст. 377 «Погроза або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного», ст. 378 «Умисне знищення або пошкодження майна судді, народного засідателя чи присяжного», ст. 379 «Посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя») та розділі XIX «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)» (ст. 435-1 «Образа честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю») Особливої частини КК України.

Ключові слова: об'єкт кримінального правопорушення, видовий об'єкт кримінальних правопорушень, безпосередні об'єкти кримінальних правопорушень, авторитет, порядок управління, правовідносини, представник влади.

The scientific article comprehensively studies the specific object of criminal offenses against government officials. The approaches to determine the specific object of criminal offenses against government officials developed by criminal and law science, which have developed in the modern doctrine of criminal law and their critical analysis, were considered in the article. The author defends the concept of the specific object of criminal offenses against government officials as a legal relationship of a certain type.

The author's definition of the specific object of criminal offenses under Art. 342-345, 346, 347, 348, 349, 350-352 of the Criminal Code of Ukraine, which is proposed to be defined as legal relations related to the protection of government officials and others in connection with their official or public activities from encroachment on the order of their implementation normal official or social activities.

It was established that this species is intergenerational, as it is characterized by both criminal offenses contained in Chapter XV "Criminal offenses against the authority of public officials, local governments, associations of citizens and criminal offenses against journalists" and criminal offenses contained in Section I "Crimes against the foundations of national security of Ukraine" (Article 112 "Assault on the life of a state or public figure"), Chapter XVIII "Criminal offenses against justice" (Article 376 "Interference in the activities of the judiciary, Article 377 "Threat or violence against a judge, lay judge or jury", Article 378 "Intentional destruction or damage to the property of a judge, lay judge or jury", Article 379 "Assault on the life of a judge, lay judge or jury in connection with their activities related to the administration of justice") and Chapter XIX "Criminal offenses against the established procedure for military service" (military criminal offenses) (Art. 435-1 "Insult of honor and dignity of the serviceman, threat to the serviceman") Special parts of the Criminal Code of Ukraine.

Key words: object of criminal offense, specific object of criminal offense, direct objects of criminal offense, authority, management procedure, legal relations, government officials.

Постановка проблеми. Належне функціонування будь-якої держави неможливе без управління, тобто врегульованого нормативно-правовими актами цілеспрямованого впливу на фізичних осіб та організації з метою забезпечення правопорядку і досягнення інших суспільно значущих результатів. Норми про найбільш небезпечні прояви перешкоджання нормальній управлінській діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та їх представників у КК зосереджені у розділі XV його Особливої частини, який має назву «Кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та кримінальні правопорушення проти журналістів» [1, с. 836]. Окрему групу таких деліктів представляють кримінальні правопорушення проти представників влади, які об'єднані за видовим об'єктом.

Розробка численних і складних питань відповідальності за ці кримінально протиправні діяння потребує звернення до питання їх видового та безпосередніх об'єктів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Актуальні проблеми об'єктів кримінальних правопорушень проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та кримінальних правопорушень проти журналістів знайшли відображення у працях Г. Є. Болдаря, А. С. Габуди, Н. О. Гуторової, Ю. П. Дзюби, Л. В. Дороша, О. О. Дудорова, О. В. Зайцева, І. М. Залялової, О. О. Кашкарова, В. А. Клименка, О. О. Книженко, В. О. Навроцького, В. І. Осадчого, І. М. Салімонова, І. М. Чуб, О. А. Чувакова та інших. Водночас низка питань у цій сфері залишаються недостатньо дослідженими або дискусійними. Серед них і питання видового та безпосередніх об'єктів цих деліктів.

Мета статті полягає у дослідженні теоретичних і практичних проблем, пов'язаних із видовим та безпосередніми об'єктами кримінальних правопорушень проти представників влади.

Виклад основного матеріалу. Важливим елементом кримінально-правової характеристики кримінальних правопорушень слушно визнають склад кримінального правопорушення [2, с. 66; 3, с. 162]. Початковим елементом з якого розпочинається аналіз будь-якого злочин

ну чи кримінального проступку традиційно слід вважати об'єкт кримінального правопорушення.

Найменш дослідженим серед об'єктів кримінальних правопорушень, зокрема проти представників влади, залишається видовий об'єкт, який має важливе значення. Як слушно наголошує С. В. Владимиренко встановлення видового об'єкта дозволить більш чітко виокремити із суспільних відносин, що складаються у сфері захисту авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднання громадян, окремі групи суспільних відносин, що мають певні особливості та відмінності, які властиві одним та не властиві іншим злочинам, що передбачені в певному розділі КК [4, с. 97].

Видовий об'єкт є додатковою ланкою у класифікації об'єктів кримінальних правопорушень «по вертикалі». Як слушно зауважує А. А. Вознюк, видовий об'єкт злочину є спільним для безпосередніх об'єктів декількох споріднених злочинів у межах одного або різних розділів Особливої частини КК України. Він нагадує родовий об'єкт, хоча й у менших масштабах, забезпечуючи кримінально-правову охорону окремих груп однорідних чи тотожних суспільних відносин [5, с. 262–274]. О. В. Кириченко визначає його як підгрупу близьких, схожих соціальних благ, яка входить до більш великої групи споріднених цінностей, тобто до родового об'єкта, та заслуговує єдиної, комплексної кримінально-правової охорони; видовий об'єкт співвідноситься з родовим як вид з родом або частина з цілим [6, с. 187]. Від себе лише зауважу, що все ж таки об'єктом, у т.ч. і видовим, повинні визнаватись саме правовідносини, а не соціальні блага як значно менш визначена і водночас неправова категорія.

О. О. Дудоров має рацію в тому, що виділення видових об'єктів є продуктивним з огляду на те, що це дає змогу показати схожість певних кримінальних правопорушень, полегшує встановлення наскрізних ознак складів злочинів, спрощує аналіз законодавчого матеріалу, додає класифікації кримінальних правопорушень стрункості [1, с. 154].

Певну схожість мають і кримінальні правопорушення, передбачені такими статтями КК України: 342 (Опір представникові влади, працівникові правоохоронного органу, державному виконавцю, приватному виконавцю, члену гро-

мадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцеві, уповноваженій особі Фонду гарантування вкладів фізичних осіб); 343 (Втручання в діяльність працівника правоохоронного органу, судового експерта, працівника державної виконавчої служби, приватного виконавця); 344 (Втручання у діяльність державного діяча); 345 (Погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу); 346 (Погроза або насильство щодо державного чи громадського діяча); 347 (Умисне знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу, працівника органу державної виконавчої служби чи приватного виконавця); 348 (Посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця); 349 (Захоплення представника влади або працівника правоохоронного органу як заручника); 351 (Перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради); 351-1 (Перешкоджання діяльності Рахункової палати, члена Рахункової палати); 351-2 (Перешкоджання діяльності Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України).

Аналіз назв зазначених кримінально-правових заборон свідчить про те, що у цих статтях криміналізовано різні форми впливу (опір, втручання, перешкоджання, погрози, насильство, посягання на життя, знищення або пошкодження майна) на різні категорії представників влади (працівника правоохоронного органу, державного виконавця, судового експерта, працівника державної виконавчої служби, державного діяча тощо). Ці делікти вчиняються під час виконання ним службових обов'язків чи у зв'язку з їх виконанням. Зазначене свідчить про схожість цих кримінальних правопорушень, а тому дає підстави говорити про їх видовий об'єкт.

У теорії кримінального права вчені неодноразово висловлювалися щодо видового об'єкта різних кримінальних правопорушень проти представників влади.

О. О. Кирбят'єв пропонує визначати видовий об'єкт к. пр., що посягають на професійну діяльність працівників правоохоронних органів, як гарантований та нормативно визначений порядок функціонування органів державної влади, які здійснюють правозастосовні або пра-

воохоронні функції [7, с. 273]. Видається, що уточнення про правозастосовні та правоохоронні функції є зайвим, оскільки у досліджуваних статтях йдеться як про усіх представників влади, так і окремі їх категорії. В межах видового об'єкта немає підстав для класифікації представників влади за видами виконуваних ними функцій. Нелогічним видається і виділенні декількох видів видових об'єктів кримінальних правопорушень, що посягають на різні категорії представників влади.

І. І. Давидович стверджує, що видовий (груповий) об'єкт злочинів, передбачених ст. ст. 342, 343, 345, 347 – 349, 350, 352 КК, складають такі компоненти, як: здійснювана у відповідності до закону службова діяльність службових осіб, представників влади, зокрема, працівників правоохоронних органів, та діяльність представників громадськості по охороні правопорядку; особиста і майнова безпека суб'єктів управлінської діяльності та їх близьких [8, с. 131]. Група злочинів, передбачених статтями 342, 343, 345, 347, 348, 349 КК, може виокремлюватися серед інших посягань на порядок публічного управління за двома критеріями – специфічним різновидом управлінської діяльності (діяльність по охороні правопорядку), якій завдається або може бути завдана шкода при вчиненні відповідних злочинів, та механізмом злочинного посягання (шляхом посягання на окремі блага суб'єктів такої діяльності). До цієї ж групи вона відносить і злочини, передбачені ст. ст. 350 та 352 КК, які встановлюють відповідальність за заподіяння шкоди особистим та майновим благам службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок [8, с. 131].

Позиція І. І. Давидович видається дискусійною з таких міркувань. Авторка в межах одного об'єкта об'єднала як діяльність, так і особисту й майнову безпеку. Водночас як відомо особиста та майнова безпека належать до додаткових обкатів досліджуваних кримінальних правопорушень. Окрім того, у запропонованому нею визначенні йдеться про декілька видів правовідносин: 1) пов'язані із службовою діяльністю службових осіб, представників влади, зокрема, працівників правоохоронних органів, та діяльністю представників громадськості по охороні правопорядку; 2) пов'язані з особистою і майновою безпекою суб'єктів управлінської діяльності та їх близьких.

З цих же міркувань не можна погодитися і з позицією А. В. Бойка, який пропонує схоже визначення видового об'єкта досліджуваних кримінальних правопорушень, яке охоплює окрім зазначених видів діяльності і безпеки ще авторитет відповідних органів і працівників. А. В. Бойко вважає, що видовим об'єктом для злочинів, які можна виділити у самостійну групу, що відрізняється єдиною для них ознакою, пов'язаною із незаконним впливом на суб'єкта управлінської діяльності (ст. ст. 342, 343, 345, 347, 348, 349, 350, 352 КК України), виступають службова діяльність працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян, особиста та майнова безпека цих осіб та їх близьких родичів, авторитет зазначених органів і працівників [9, с. 73-74].

У своїх позиціях щодо видового об'єкта досліджуваної категорії кримінальних правопорушень І. І. Давидович та А. В. Бойко, як видається, не лише виходять за межі родового об'єкта, кримінально-правова охорона якого здійснюється в межах розділу XV Особливої частини КК, але й поєднують в межах видового об'єкта три, а можливо й більше окремих груп правовідносин. Йдеться, окрім правовідносин в межах розділу XV, ще й про правовідносини, пов'язані із забезпечення кримінально-правової охорони власності, життя та здоров'я тощо.

Видовим об'єктом втручання в діяльність працівника правоохоронного органу І. М. Залялова визнає суспільні відносини, що забезпечують авторитет органів державної влади [10, с. 33]. З огляду на назву розділу XV Особливої частини КК – «Кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та кримінальні правопорушення проти журналістів» така позиція видається абсолютно логічною. Однак якщо врахувати, що категорія «авторитет» не може в повній мірі охопити усю сферу правовідносин, що охороняються в цьому розділі, позиція І. М. Залялової є недостатньо обґрунтованою.

І. М. Ізай видовим об'єктом злочинів, передбачених у статтях 343, 345, 347, 348, 349 КК України, пропонує визнавати порядок здійснення законної діяльності працівників правоохоронних органів по виконанню службових повноважень [11, с. 8].

Ця позиція також видається дискусійною принаймні з огляду на те, що що потерпілими від кримінальних правопорушень, передбачених ст. 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 351, 351-1, 351-2 КК України, є не лише представники влади, але й інші особи у зв'язку з їх службовою чи громадською діяльністю.

С. В. Владимиренко під час дослідження видового об'єкта злочину, передбаченого статтею 350 КК України, прийшов до висновку, що це порядок здійснення службової діяльності представниками органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, який представляє собою врегульовані нормами права суспільні відносини, що забезпечують авторитет цих органів, їхню нормальну діяльність та безпеку їхніх представників [4, с. 99].

Незважаючи на те, що ми досліджуємо кримінальні правопорушення проти представників влади слід врахувати наявну систему кримінальних правопорушень проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та кримінальні правопорушення проти журналістів. Видовий об'єкт слід визначати з урахуванням ст. 350 (Погроза або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок) та ст. 352 (Умисне знищення або пошкодження майна службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок).

Видовий об'єкт кримінальних правопорушень, передбачених ст. 342-345, 346, 347, 348, 349, 350-352 КК України, можна визначити як *правовідносини, пов'язані з убезпеченням представників влади та інших осіб у зв'язку з їх службовою чи громадською діяльністю від посягань на порядок здійснення ними нормальної службової чи громадської діяльності*.

В теорії кримінального права пропонується виокремити в КК України декілька різновидів видових об'єктів злочину.

1. Видовий об'єкт, що охоплює споріднені безпосередні основні об'єкти декількох злочинів у межах одного родового об'єкта (його можна назвати підродовим об'єктом). Цей різновид видового об'єкта можуть утворювати, зокрема, безпосередні основні об'єкти злочинів, передбачених ст. 255, 257, 258³, 260 КК України.

2. Видовий об'єкт, що охоплює безпосередні основні та додаткові об'єкти декількох злочинів

у межах різних родових об'єктів (міжродовий об'єкт). Видовим об'єктом цього виду можна вважати суспільні відносини щодо кримінально-правової охорони життя від різноманітних умисних посягань на нього, які криміналізовано в ст. 115–118, 348, 348-1, 379, 400, 443 КК України [5, с. 262–274; 12, с. 177–178].

Якщо підтримати цю класифікацію, то для кримінальних правопорушень проти представників влади характерний саме міжродовий об'єкт. Це можна пояснити тим, що посягання проти представників влади розміщені не лише у розділі XV Особливої частини КК, який має назву «Кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та кримінальні правопорушення проти журналістів». Йдеться щонайменше про такі розділи Особливої частини КК України з відповідними кримінально-правовими заборонами:

розділ I «Злочини проти основ національної безпеки України» (ст. 112 «Посягання на життя державного чи громадського діяча»);

розділ XVIII «Кримінальні правопорушення проти правосуддя» (ст. 376 «Втручання в діяльність судових органів, ст. 377 «Погроза або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного», ст. 378 «Умисне знищення або пошкодження майна судді, народного засідателя чи присяжного», ст. 379 «Посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя»);

Розділ XIX «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)» (ст. 435-1 «Образа честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю»).

Висновки. За результатами авторського опрацювання ознак безпосереднього об'єкта кримінальних правопорушень проти представників влади, можна запропонувати декілька висновків.

1. Для кримінальних правопорушень, передбачених ст. 342–345, 346, 347, 348, 349, 350–352 КК України, характерний такий видовий об'єкт як правовідносини, пов'язані з убезпеченням представників влади та інших осіб у зв'язку з їх службовою чи громадською діяльністю від посягань на порядок здійснення ними нормальної службової чи громадської діяльності.

2. Водночас зазначений видовий об'єкт є міжродовим, оскільки він характерний як кримінальним правопорушенням, що містяться в розділі XV «Кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та кримінальні правопорушення проти журналістів», так і кримінальним правопорушенням, що містяться в розділі I «Злочини проти основ національної безпеки України» (ст. 112 «Посягання на життя державного чи громадського діяча»), розділі XVIII «Кримінальні правопорушення проти правосуддя» (ст. 376 «Втручання в діяльність судових органів, ст. 377 «Погроза або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного», ст. 378 «Умисне знищення або пошкодження майна судді, народного засідателя чи присяжного», ст. 379 «Посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя») та розділі XIX «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)» (ст. 435-1 «Образа честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю») Особливої частини КК України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право: навч. посіб. / за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ: Ваіте, 2014. 944 с.
2. Вознюк А. А., Грудзур О. М. Види кримінально-правової характеристики злочину. *Митна справа*. 2014. № 1 (91). Ч. 2, кн. 2. С. 63–67.
3. Музика А. А. Категорія «Кваліфікація злочину» та інші, суміжні категорії, в аспекті формулювання тем дисертаційних досліджень. Тези міжнародної наукової конференції: «Проблеми юридичної кваліфікації (теорія і практика)». *Вісник Академії адвокатури України*. 2010. № 1 (17). С. 161–163.
4. Владимиренко С. В. Видовий об'єкт злочину, передбаченого статтею 350 КК України: проблеми визначення та удосконалення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*, 2015. № 33 (2). С. 97–99.
5. Вознюк А. А. Видовий об'єкт злочинів, передбачених ст. 255, 257, 258³, 260 Кримінального кодексу України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1 (13). С. 262–275.

6. Кириченко О.В. Громадська безпека як об'єкт кримінально-правової охорони. *Право і суспільство*. 2012. № 3. С. 185–190.
7. Кирбят'єв О. О. Кримінально-правова охорона професійної діяльності працівників правоохоронних органів: дис. ... докт. юрид. наук. Київ, 2021. 446 с.
8. Давидович І. І. Кримінально-правова охорона представників влади і громадскості, які охороняють правопорядок: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2007. 252 с.
9. Бойко А. В. Кримінальна відповідальність за погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2013. 231 с.
10. Залялова І. М. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність працівника правоохоронного органу: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Донецьк, 2006. 186 с.
11. Ізай І. М. Кримінально-правова протидія втручання в діяльність працівників правоохоронних органів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2018. 20 с.
12. Вознюк А. А. Теоретичні та практичні проблеми кримінальної відповідальності за створення злочинних об'єднань та участь у них як посягання на громадську безпеку: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2018. 652 с.